

Tercüman-ı Hakikat Gazetesi'ne Göre Bosna Hersek'te İşgal Sürecinin Bir Analizi

Esra Yoğurtçu*

(ORCID ID: 0000-0001-7180-1145)

Makale Gönderim Tarihi

03.11.2019

Makale Kabul Tarihi

24.12.2019

Özet

Osmanlı İmparatorluğu ve Bosna-Hersek arasındaki ilişki asırlara dayanmaktadır. Makalenin amacı, bu ilişkiyi coğrafi temellendirmeler ve tarihi irdelemeler ile anlatmak, Bosna-Hersek'teki Osmanlı hâkimiyetinin üzerinde durmak ve Bosna-Hersek'in Osmanlı İmparatorluğu ile bağlantısının nasıl koştüğünü açıklamaktır. Bu kopuş, Bosna halkı ve Bosnalı Müslümanlar üzerinde büyük izler ve tesir bırakmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde, Balkanların kaderi, Rusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun istekleri ve yapılan savaşlar doğrultusunda oldukça büyük bir değişime uğramıştır. Berlin Antlaşması, Bosna-Hersek'in yeni bir siyasi yönetime gireceğini göstermektedir. Bu makalede işgal süresince siyasi ve sosyal gelişmeler, Boşnak halkının gerçekleştirdiği direniş ve yapılan işgalin Bosnalı Müslüman halkın etnik kimliklerini oluşturmadaki etkisinin üzerinde durulacaktır.

Tüm bu üzerinde durulan ana meselelerin ele alınabilmesi için Osmanlı İmparatorluğu'nda bu süre zarfında basın hayatına devam eden Tercüman-ı Hakikat gazetesi makalenin ana temelini oluşturmaktadır. Bilindiği üzere XIX. yüzyıl sonu itibarıyla önemli bir kaynak niteliği taşıyan gazeteler, kamuoyu hakkında belirgin fikirler edinilmesini sağlar. Bu anlamda basın haberleri konunun geçtiği dönemde halkın genelinin ne düşündüğünü bize gösterir. Bu basın organı ile Osmanlı İmparatorluğu'nda işgal süreci ile nasıl başa çıkıldığı ve bu işgale Osmanlı halklarının nasıl karşı çıktığı açıklanmış olacaktır.

Makale, bu olayı Tercüman-ı Hakikat gazetesi ile tarihi bir arka plana uygun olarak ve adım adım işgal sürecini takip ederek konunun daha iyi analiz edilmesine katkı sağlayacaktır.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, esraayogurtcu@hotmail.com.

Bosna-Hersek'in işgali Avusturya-Macaristan ve Sırbistan arasındaki çatışmanın bir dünya savaşına dönüşmesinde en büyük etken olması benim bu makaleyi yazmama vesile olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bosna-Hersek, Avusturya-Macaristan, Berlin Antlaşması, İşgal, Tercüman-ı Hakikat, Basın.

An Analysis of the Occupation Process of Bosnia and Herzegovina According to the Tercüman-ı Hakikat Newspaper

Abstract

The relationship between Ottoman Empire and Bosnia and Herzegovina dates back a long time period. The purpose of the essay is to talk about this relationship with geographical justifications and historical inspections, to discourse Ottoman Empire's dominance on Bosnia and Herzegovina and to clarify how these two ruptured their connection. This disengagement effected Bosnian people and Bosnian muslims greatly. In the last era of the Ottoman Empire, the destiny of the Balkans had a huge change because of what Russia and Austria-Hungary Empire wanted and because of the wars. Berlin Agreement shows that Bosnia and Herzegovina will start a new political administration. In this essay, political and social improvements during occupation and how this occupation effected Bosnian muslims to create their own ethnical identities will be discussed.

To be able to handle all these main problems, Tercüman-ı Hakikat (Interpreter of Truth) newspaper which was one of the main sources of the Ottoman Empire in the meantime will be our fundamental in the essay. Newspapers known as important quarters provide a clear idea about public opinion. News shows us what the public think generally. With this press organ it'll be explained how the Ottoman Empire dealt with the occupation process and how the country protest the phenomenon.

The essay will contribute to analyze the subject according to historical background with the newspaper of Tercüman-ı Hakikat and with following the procession of occupation step by step.

The fact that the occupation of Bosnia and Herzegovina is the biggest reason for the conflict between Austria - Hungary Empire and Serbia has led me to write this essay.

Keywords: Bosnia and Herzegovina, Austria-Hungary, Treaty of Berlin, Occupation, Tercüman-ı Hakikat, Press.

Giriş: İşgal Öncesinde Bosna-Hersek'te Genel Durum

XIX. yüzyıl sonlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında bulunan Balkan coğrafyasında şartlar gittikçe kötüye girmekteydi. Bu durumun başlıca sebeplerinden bir tanesi milliyetçilik akımı ve Avrupa'daki devletlerin bu durumu kendi lehlerinde kullanmak istemeleriydi. "Doğu Sorunu" dediğimiz döneme damgasını vuran ve bir kargaşanın ürünü olan kavram burada direkt olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun baş faktörlerinden birisi Rusya'dır. Çünkü Balkanlarda istekleri doğrultusunda hareket etmek için dini himaye adı altında Osmanlı İmparatorluğu'nu kışkırtmaktan hiçbir zaman geri durmamıştır. Bu ana nedenden dolayı Rusya İstanbul (Tersane) Konferansı'nda istedikleri olmadığı için savaş ortamını daha da hızlandırmaya başlamıştır(18 Ocak 1877). Savaşı isteyen Rusya emeline ulaşmış¹ ve bu dönemde Osmanlı Devleti ve üzerinde yaşayan halklar için sarsıcı bir olay olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı başlatmıştır. Bu savaş Balkanlarda yaşayan milletler için durumu daha da kötüye götürmüştür. Avrupa devletleri Balkanlarda yapılması istenen reformların yapılmadığını bahane ederek Rusya'nın göstermiş olduğu savaş politikasına karşı çıkmamışlardır.

Rusya'nın savaş yanlısı tüm uğraşları sonucunda beklenen olay gerçekleşmiştir. İstanbul'daki Rusya elçiliği maslahatgüzarı Nelidof, 23 Nisan 1877'de Osmanlı Hariciye Nezareti'ne bir nota vererek, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu ile olan diplomatik münasebetlerini kestiğini bildirmiştir. Aynı gün de, Gorçakof, Petersburg'daki Osmanlı Maslahatgüzarı Tefvik Bey, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu ile savaş halinde olduğunu bildirdi ve savaş hukuken başlamış oldu.²

Ruslar diplomatik olarak üstünlüğü ellerinde tutuyorlardı. Diğer devletler bu savaşın olmaması için üzerlerine düşen görevi yerine

¹ Ruslar, emellerine ulaşabilmek adına, savaşa giden süreci başlatan Balkan buhranını çıkarmıştır. Rusya'nın Panславist faaliyetleri çerçevesinde, ilk önce 1875 yılında Hersek İsyanı patlak vermiş ve ardından da Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan'da da karışıklıklar çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nin bütün girişimleri sonuçsuz kalmış ve ne isyan bastırılabilmiş ne de savaşın önüne geçilebilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tufan Turan, "İspanya Elçilik Raporlarında 1875 Hersek İsyanı", *Belleten*, LXXXII/294, Ankara, Ağustos 2018, s. 627-673.

² Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2013, s. 507.

getirmemişlerdir. Artık Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğü onları ilgilendirmiyordu.

Rusya, Askeri olarak da Kırım Harbi'nde yaşadıklarının³ intikamını almak için Osmanlı İmparatorluğu'nu yenmek ve Panslavizm ideallerini gerçekleştirmek için her şeyi yapıyorlardı. Savaş Kafkasya ve Balkanlarda iki cephe olarak gerçekleşmiştir. Kafkasya cephesinde savaşın başlamasıyla birlikte, Rus kuvvetleri Arpaçay sınırını aşarak Türk topraklarında çeşitli noktalara saldırılara başladılar. Kafkas Cephesi komutanı Ahmet Muhtar Paşa, karşı saldırıya geçerek Kars'ı kurtardıysa da, Kasım 1877'de Ruslar Kars'ı tekrar ele geçirdiler. Bundan sonra da Erzurum'a ilerlemeye başladılar.⁴

Balkanlardaki cephede ise Rus ordusu, Tuna'yı geçti ve burada zaferler kazanmaya başladı. Bulgar gönüllüleri Rus birliklerine katıldılar. Bu hızlı ilerleyiş ancak Plevne'de durdurulabildi. Plevne Müdafası Aralık ayına kadar devam etti. Burada Osman Paşa önemli bir rol oynamıştır. 10 Aralık 1877'de Plevne teslim alınmıştır.⁵

Savaş her iki cephede de kaybedilmiştir. Rus kuvvetleri için zafer hiç de kolay olmamıştı. İlerleyiş Plevne'den sonra İstanbul'a doğru devam etti. Askeri olarak bir felaketle karşı karşıya kalan Osmanlı Devleti barış istedi ve 31 Ocak'ta Edirne'de bir ateşkes imzalandı. Bu ateşkestten sonra İstanbul Yeşilköy'e doğru ilerleyen Ruslar, Osmanlı İmparatorluğu'nu ve diğer devletleri endişeye sokmuştur. Barış görüşmeleri Rusların karargâhlarını Yeşilköy'e (Ayastefanos) nakletmelerinden sonra burada devam etmiştir.⁶

İşgal ordularının umumi karargâhını Yeşilköy'de kuran Rusların amacı, büyük devletleri işe karıştırmadan, el çabukluğu ile mağlup

³ Kırım Savaşı'nda yaşanan olaylarla ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. *Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı (1853-1856)*, T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006; Serkan Yazıcı, "The Crimean War and the Ottoman Empire in the European and American Newspapers", *Сходознавство*, 57-58, Київ, 2012, s. 222-264.

⁴ Fahir ARMAOĞLU, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s. 509.

⁵ Barbara JELAVIČH, *Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar*, Çev. İhsan Durdu, Haşim Koç, Gülçin Tunalı Koç, İstanbul, Küre Yayınları, 2015, s. 386-387.

⁶ Mahir AYDIN, "Doksan Üç Harbi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 499.

Osmanlı Devleti'ne barış şartlarını dikte etmekte.⁷ Cephedeki başarısını bu antlaşmaya da yansıtırsa hem Osmanlı Devleti hem de Avrupalılara karşı büyük üstünlük sağlayacağına inanan Rusya, gözünü boğazlara dikmiştir. Avrupa, Rus zaferini, Hıristiyanlığın büyük bir kazancı olarak alkışlamış fakat Rusların Boğazlara yaklaşmaları üzerine artık ciddi bir telaşa kapılmışlardı. Yapılan Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması Rusya'nın lehine birçok madde bulunduruyordu. (3 Mart 1878) Artık Rusya özellikle Balkanlarda istediği durumu elde etmişti.

Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması'na göre Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Romanya'da Rusya'nın istekleri gerçekleşmiştir. Bunun yanında Bosna-Hersek'in durumu da şu şekilde belirlenmiştir: Bosna-Hersek'te İstanbul Konferansı'nın gerektirdiği islahat yapılacaktı. Bu iki toprak üzerinde, dolaylı bir şekilde Avusturya ve Rusya'nın kontrolü tesis ediliyordu.⁸ Ayrıca Bosna-Hersek'teki halktan vergi bakayası istenmeyecek ve 1880 yılına kadar olan vergiler de zarar görmüş olan kimselerin zararlarını tazmine sarf edilecekti. Bu tarihten sonra verilecek vergiler hakkında Rusya ve Avusturya karar sahibi olacaktı.”⁹

Bu antlaşma ile Rusya tek başına büyük kazançlar elde etmiş ve Balkanlar'daki nüfuzunu arttırmıştır. Avusturya ile İngiltere ise Osmanlı'nın kendilerine müracaatı üzerine antlaşmanın tadili için gayret göstereceklerini, ancak bu çalışmalarına karşılık kendilerine arazi terkedilmesini istemişlerdir.¹⁰

Bazı Avrupa devletlerinin istekleri üzerine savaşın sonucunda imzalanan barış antlaşmasını tekrar konuşmak ve başka kararlar alınması için Berlin'de 13 Haziran 1878 günü yeni bir kongre toplanmıştır. Bu kongrede barış ve adalet yanlısı görünen Avrupa devletlerinin aslında kendi geleceklerini garanti altına alma ve durumu kendilerine uygun olarak çevirme istekleri yatmaktadır. Bu kaos ortamında ateş altında kalan yerlerden birisi de Bosna-Hersek'tir.

⁷ Yılmaz Öztuna, *Avrupa Türkiye'sini Kaybımız*, Ankara, Ötüken Neşriyat, 2013, s. 62.

⁸ Fahir ARMAOĞLU, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, s. 512.

⁹ BOA, *BOSNA – HERSEK İLE İLGİLİ ARŞİV BELGELERİ (1516 – 1919)*, Ankara, 1992, s. 20.

¹⁰ *Bosna – Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516 – 1919)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayınları, Ankara, 1992, s. 20.

1877-1878 Osmanlı-Rusya Savaşı Osmanlı için sadece doğu ve batı sınırlarında yaşanan toprak kayıpları açısından değil, İmparatorluk'ta meydana getirdiği uzun vadeli sonuçları nedeniyle de adeta bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Bir ay süren uzun tartışmalar neticesinde 1878 Temmuz'unda Berlin Antlaşması imzalanmıştır. İşte söz konusu antlaşmanın Bosna-Hersek'e dair 25. maddesi şu şekildedir: “Bosna-Hersek eyaletleri Avusturya-Macaristan Devleti tarafından idare olunacak ve eyaleteyn-i mezbureteyne devlet-i müşarunileyha asker sevk edecektir. Sırbistan ile Karadağ arasında cenub-i şarki cihetinden Mitroviça'nın öte tarafına kadar müntehi olan Yenipazar Sancağı'nın idaresini Avusturya-Macaristan Devleti deruhde etmek istemediğinden bu sancak Devlet-i Osmaniye'nin taht-ı idaresinde kalacaktır¹¹”. Bu maddeye göre Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Bosna-Hersek'in yönetimini devralacak ve adı geçen eyaletlere askerlerini sevk edecektir. Bosna-Hersek'in Yenipazar eyaleti için de Sırbistan ile Karadağ arasında güneydoğu yönü Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi altında kalacaktır.¹² Ayrıca kongre kararları alındığında Osmanlı delegelerinin ısrarlı talepleri sonucunda, Avusturya-Macaristan temsilcileri şu yazılı beyanı vermiştir: “Ekselansları Büyük Sultan'ın, Bosna-Hersek Vilayeti'ndeki hükümrانlık hakları, geçici olarak kabul edilecek bu işgal eyleminden ötürü herhangi bir zarar görmeyecektir.” Sultana ait bu egemenlik, özde “nudum ius”tu (eski egemen hüviyetinde).¹³ Sonradan görülecektir ki durum ne yazık ki böyle devam etmemiştir. Aslında Avusturya-Macaristan monarşisi, siyasi ve ekonomik hedeflerini gerçekleştirmek için planlarını uygulamaya koyulacaktı. Dönemin basın haberleri ele alındığı zaman Bosna-Hersek'in işgali ile ilgili durumu açıkça anlaşılacaktır.

¹¹ Avusturya-Macaristan'ın Mitroviçe ve Yenipazar'da nüfuz alanını genişletme çabalarının ayrıntıları için bkz. Mustafa Sarı, “Mitroviçe-Ovaç Demiryolu Projesi Örneğinde Avusturya'nın Balkanlara Yayılma Politikası (1908)”, II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Sempozyumu (ISMS) (18-21 Mayıs 2017, Roma/İtalya), Cilt II (Sosyal Bilimler), Edit. Abidin Temizer ve Sevilay Özer, Gece Kitaplığı, Ankara 2017, s. 643-673.

¹² Ayşe Zişan Furat, *Gayr-i Müslim İdare Altında Müslümanların Din Eğitimi Avusturya-Macaristan Dönemi Bosna 1878-1918*, İdil Yayıncılık, 2013, s. 15-16.

¹³ Mustafa İmamović, *Boşnakların Tarihi*, Çev. Hüseyin Gül, Cenita Özgüner, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 2018, s. 435-437.

Antlaşmanın sonucunda, Bosna-Hersek Avusturya-Macaristan yönetimine verilmiştir. Ancak Bosna-Hersek Osmanlı Devleti'nin hukuken bir parçası sayılmaktadır. Fakat yine de Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'i geçici olarak işgal edebilecektir. Yenipazar sancağının durumu ise Avusturya-Macaristan kontrolünde belli şartlarla Osmanlı Devleti'nin yönetimine bırakılmıştır. Antlaşma sonrasında Balkanlarda yaşanan bu kargaşa Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi altında yaşayan halkların farklı etnik kimliklere yönelmesine sebebiyet vermiştir. Bu kimlikler sadece din olgusu ile değil psikolojik, toplumsal ve kültürel manada önemli değişiklikler yaşanmasını sağlamıştır. Balkanlardaki diğer halklar gibi Bosna halkının da milli duyguları ve dinleriyle birlikte yeni bir sosyal çatışma ortaya çıkmıştır. Bu çatışma ortamını başlatan işgalci devletin kendine ait bazı nedenleri vardır.

Avusturya-Macaristan'ın işgaldeki nedenleri ve asıl amaçlarının üzerinde durulduğu zaman Dalmaçya'ya ve dolayısıyla Adriyatik denizine hakim olmak ve İtalyan birliğinin kurulmasıyla bölgede oluşan yeni gücü dengelemek istemesi en önemli nedenlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴ Bir diğer önemli amacı ise kendi Slav uyrukları üzerindeki otoritesini sağlamlaştırmak umuduyla Balkanlardaki Rus varlığını en aza indirmek ya da ortadan kaldırmak istiyordu.¹⁵Tüm bunların yanında Bosna-Hersek'in işgal edilmesine başladığı gün Avusturya-Macaristan tarafından bir bildiri yayımlanıp Avrupa devletlerinin de kendilerinin istekleri doğrultusunda yanlarında olduğunu bildirmişlerdir. Bu bildiri, üzerinde durulacak olan Tercüman-ı Hakikat gazetesine şu şekilde yansımıştır:

Üç dört seneden beri muhâberât-ı dâhiliyenin memleketinize mûcib olduğu felâket ve zararlar imparator hazretlerinin dikkatini celb etmiştir. Bazı vukûât-ı azîme îade-i asâyîş ve aralarınızdaki ittihâd ve imtîzâcî ibkâ için bâb-ı âliye meydân virmemişlerdir. Bu hâl Avrupa düvel-i muazzamasının nazar-ı dikkatlerini celb iderek Hersek ve Bosna

¹⁴ Tanıl Bora, *Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası: Bosna-Hersek*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018, s. 29.

¹⁵ Kemal Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2015, s. 131.

*kıt'alarında bundan evvelki olan asâyîş ve sa'âdet hâlin i'âdesi ve telîfesini Avusturyaya havâle eylemişlerdir.*¹⁶

Buna göre, Avusturya-Macaristan İmparatoru'nun son yıllarda iç işlerindeki yazışmalardan anlaşılacağı üzere bazı sıkıntılar dikkatini çekmiştir. Yeniden sağlanacak olan güvenliğin korunması için birlik ve kaynaşma ruhunu ortaya çıkartmak için Babialı'den önce harekete geçmişlerdir. Bu durum diğer devletlerin dikkatini çekmiş ve Bosna-Hersek bölgesindeki asayişin sağlanması görevini Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na vermişlerdir.

Tercüman-ı Hakikat Gazetesi

İlk nüshası 27 Haziran 1878'de yayınlanan gazetenin sahibi hem kurup hem de yöneten Ahmed Midhat'tır. Otuz dört yıl kesintisiz yayın hayatına devam etmiştir. Henüz gelişme döneminde bulunan Türk basını için bir mektep vazifesi gören gazete halka okuma alışkanlığı kazandırma, bilgiyi halka ulaştırma, kültürü tabana yayma gibi bir misyonu da üstlenmiştir. Toplumun birtakım beklentilerini karşılamada ve doğuş sürecini yaşayan kamuoyunu biçimlendirip zihinleri yönlendirmede en etkili yayın organı olduğu görülmektedir.¹⁷ Ele alınacak olan dönemi açık bir dil ve dikkatlice kapsamış olan bu gazete Bosna-Hersek'in işgali ile ilgili Osmanlı Devleti'nin tutumunu anlamak için büyük bir önem teşkil etmektedir. Buna ilaveten Avusturya-Macaristan, Rusya, Sırbistan ve Karadağ gibi devletlerin işgal konusunda tutum ve görüşleri ortaya çıkacaktır.

Avusturya-Macaristan Devleti'nin yapmış olduğu bu işgale karşı takınılan tavırların Tercüman-ı Hakikat gazetesinde kapsamlı olarak anlatıldığını Prof. Dr. Kemal Karpat açıkça ifade etmiştir. Hatta Avusturyalıların Bosna-Hersek'te yaptıkları eziyetler hakkında geniş açıklamalar yapıldığını söylemiştir.¹⁸

İşgalin 29 Temmuz 1878'de başlayıp tamamlanması 20 Ekim 1878'e kadar sürmüştür. Bu nedenle Hicri Takvim'e göre yayımlanan gazetenin Recep, Şaban, Ramazan ve Şevval aylarını dikkatle inceleyip bir Osmanlı

¹⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, 1 Şaban 1295/ 31 Temmuz 1878, nr. 2225.

¹⁷ Mehmet Tekin, "*Tercüman-ı Hakikat*", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 497-498.

¹⁸ Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası*, s. 138.

gazetesi olan Tercüman-ı Hakikat gazetesine uygun olarak dönemi değerlendirmiş ve bakış açısı geliştirmiş olunacaktır.

Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yayınlanan gerçek kesitler, mektuplar ve makaleler işgalin analiz edilmesi için çok önemlidir. Gazeteye yansıyan sorunlar, bu sorunlara çözüm arayışları, devletlerarasında yapılan hukuki görüşmeler gibi birçok durum aydınlanacaktır.

İşgal ile İlgili Gazetede Yer Alan Tartışma ve Yazılar

İşgalin Başlaması ve Avusturya-Macaristan'ın Dini İnançlara Karşı Tutumu

İşgal başladıktan hemen sonra halkı rahatlatmak maksadı ile Avusturya Generali Josip Filipoviç tarafından kaleme alınan bildiriye, işgalin Bosna'nın son senelerde yaşadığı sıkıntılı durumun düzeltilebilmesi için gerçekleştiğinin ve Avusturya askerlerinin barış getirdiğinin özellikle altı çizilmiştir. Böylelikle işgali meşrulaştırmaya çalışan yeni idare, Bosna halkının aslında yararına olan bu hareket için kendilerinden destek istemişlerdir. Ardından bölgedeki çok dinli yapıya imalarda bulunarak Bosnalıların kanun ve kurumlarının keyfi bir şekilde yok edilmeyeceği, aksine adet ve geleneklerinin korunacağını garanti vermiş, Avusturya-Macaristan'ın kendi topraklarında uzun senelerdir farklı din ve dillere sahip grupların yaşayışı örnek olarak verilerek onların dinîleri konusunda serbest olduklarını vurgulamıştır.¹⁹ Verilmiş olarak gözüken bu serbestlik Tercüman-ı Hakikat gazetesinde şöyle ifade edilmiştir:

“Memleketinize idhâl olunacak askeri düşman nazarıyla görmeyüb Avusturya ve Macaristan'ın şerefli bayrağı altına ilticâ idiniz. Herkes kendi işiyle meşgul olarak herkesin semeresinin himâye olunacağını biliniz.”²⁰

Avusturya tarafından yayınlanan bu bildiri de dini meselelerin üzerinde de durulmuştur. Nitekim Bosna halkı çok farklı dinlere sahip bir nüfusa sahipti. Bu nedenle konu hakkında Tercüman-ı Hakikat gazetesinde şöyle ifadeler mevcuttur:

¹⁹ Furat, *Gayr-i Müslim İdare Altında Müslümanların Din Eğitimi*, s. 19.

²⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, 1 Şaban 1295/ 31 Temmuz 1878, nr. 2225.

“Verilen ma’lûmât tamâmıyla sahih ise Bosna ve Hersek’e devletçe ma’lûm olan şerâit dâhilinde Avusturya askerinin duhûli zâten bi’l-umûm hey’et-i erkân-ı devlet nezdinde ittifâk ve ittihâd ârâ hâsıl olmuş bulunduğundan bu ittifâk dünkü ictimâ’da dahi görülmüş ve müsvedde-i mezkûrenin ol-sûretle bi’l-imzâ te’âtisine karâr verilmiştir.”²¹

Câmi’lerde hutbenin nâm-ı nâme-i Hazret-i Sultan Abdülhamid Hânîye olarak okunması zâten tabîi bir şeydir. Zira şevket meâb efendimiz Avrupa hükümdarları gibi yalnız bir hükümdar-ı siyâsî olmayub dünya yüzünde bulunan iki yüz milyon kadar Müslümanların ale’l-umum Halîfe-i Mukaddese’si bulduklarından dünyânın hangi tarafında Cuma namazı kılınmakta ise hutbeler hep Sultan Abdülhamid Han Halîfe-i İslâmîyyân Efendimizin Hazretlerinin nâm-ı nâme-i mülûkânelerine kırâat olunmak vâcibâtandır.”²²

İşgalin ilk günlerinde yayınlanan bu bildiriye Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tüm dini inançlara karşı eşit bir tutum sergilemiştir. Gazetede ki bilgiye göre camilerdeki hutbeler Halife II. Abdülhamit’in adına okunması gerektiği ve diğer tüm bölgelerde yaşayan Müslümanların liderinin II. Abdülhamit olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle Avusturya-Macaristan hükümeti, İslam’ı resmi bir din olarak kabul etmiştir. Aynı şekilde Yahudiliği ve Hristiyan mezhepleri olan Ortadoksluğu, Katolikliği ve Protestanlığı resmen tanımıştır.²³Bununla beraber Bosna’daki dönüşümün halk arasında direnişle karşılanmaması için bölgedeki farklı dini gruplar arasında ilişkiler üzerinden oluşturulan denge siyaseti, Kallay’ın (Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Dış İşleri Bakanı) ölümüne kadar devam etmiştir.²⁴Bu siyaset bölgedeki kişilerin dinlerine bakmaksızın Bosnalılık algısına oluşturmasına zemin hazırlamıştır.

Bosna-Hersek’in İşgale Karşı Direnişe Başlaması

Bosna-Hersek’te farklı dini gruplarda olan insanlar Avusturya-Macaristan askerlerine karşı aktif direniş hazırlıklarına daha işgal başlamadan önce Nisan 1878’den beri başlamışlardır. Endişelenen Bosna halkı, karmaşık hale gelen bu durum sonucunda 5 Haziran 1878

²¹ *Tercüman-ı Hakikat*, 3 Şaban 1295/ 2 Ağustos 1878, nr. 2225

²² *Tercüman-ı Hakikat*, 18 Şaban 1295/ 17 Ağustos 1878, nr. 2225

²³ Fikret Karççı, *Bosna-Hersek İslam Hukuku Tarihi*, Balkan İlmî Araştırmaları Merkezi, 1994, s. 21.

²⁴ Furat, *Gayr-i Müslim İdare Altında Müslümanların Din Eğitimi*, s. 24.

tarihi itibarıyla Saraybosna'da kamuoyu oluşturmak ve işgalci askerlere karşı direnç hazırlamak için bir halk komitesi kurmuştur. Berlin Kongresi kararları netleştiği zaman ise Bosna'da bulunan Osmanlı ordu komutanını istifa ettirmişlerdir. Ordudan bazı kişiler halkın tarafına geçmiş ve halk ile topyekün direnişe geçmişlerdir. Kurulan halk komitesi, kişileri Hristiyan veya Müslüman diye düşünmeden birleşmiş ve Avusturya-Macaristan ordusuna karşı bir direniş başlatmışlardır.²⁵ Başlangıçtaki bu hareket için halk silahlanmış ve büyük çapta bir kalkışmaya başlamışlardır. Dükkanlar kapatılmış, olağanüstü bir hale bürünmüştür. İşgale karşı olarak Bosna'da yaşayan tüm halklar kendi geleneksel kıyafetlerini giymişlerdir. Bu konu hakkında gazetelerde net bir ifade olmadığını Tercüman-ı Hakikat gazetesi belirtmiştir. Bununla birlikte birlik olan halkın silaha sarıldığı ve Osmanlı Devleti'nin Bosna valisi olan Mazhar Paşa'yı görevinden istifa ettirmeye çalıştığı ifade edilmektedir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı büyük direnişin ilk safhasında Hersek valisi Mustafa Paşa ile Hersek Müftüsünü şehit eden halk büyük bir hücumla kalkışmıştır. Osmanlı Devleti'nin askerlerinden ayrılıp halkın direnişine katılan kişiler olduğu yazılmıştır.

Tüm bu kargaşa yaşanırken Avusturya- Macaristan ordusu Banyaluka taraflarından Bosna-Hersek'e girmeye başladığını ve Bosna ahalisinin de birlik olup Gradiška'ya doğru ilerlediği gazetede ifade edilen bir diğer önemli noktadır. Diğer yabancı gazetelerin Bosna-Hersek halkının bu kıyamına yani kalkışmasına karşılık olarak bu durumun önemli olmadığını, direnişin ciddiye alınmaması gerektiğini belirtmişlerdir.

Müslüman ahali tarafından asker depolarının yağma edilip silahlara el konulduğu söylenilmiştir. Diğer taraftan Tercüman-ı Hakikat gazetesi bu hususu Osmanlı halkına doğru olduğuna inandırmaya çalışmak olmadığını yalnızca en doğru bilginin verilmeye çalışıldığı ifadeler arasında yer almaktadır.²⁶

İşgale Karşı Tepki Gösteren Devletler

Avusturya'nın bu işgal karşısında yaşadığı güçlükler, içeri de de birçok anlaşmazlığa sebep olmuştur. Bu işe muhalefet edenlerin başında

²⁵ Salih Seyhan, Hakan Temiztürk, Senada Dizdar, Osmanlı Dönemi Bosna Basın Tarihi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayını, 2016, s. 255.

²⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, 6 Şaban 1295/ 5 Ağustos 1878, nr. 2225.

Macarlar geliyordu. Zira bu toprakları Avusturya'nın kendi yönetimine almasıyla, İmparatorluk içerisinde yeni Slav kitleleri katılacaktı. Avusturya-Macaristan'ın esasen kendi içindeki Slavlardan endişe duyduğu bir sırada, yeni Slav halkların imparatorluğa katılması, Macarların hoşuna gitmedi. Viyana hükümeti bu askeri hareket için 82 milyon florin harcadığı bir sırada yeni ödenekler isteyince, Macar başbakanı Tisza istifa etti.²⁷

Macarların Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgalin memnun olmaması hakkında Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 6 Ağustos 1878 tarihli nüshasında bir yazı çıkmıştır. Yazıda Macarların bu işgale en başından beri karşı çıktığının herkes tarafından bilindiği yazılmaktadır. Macaristan kralı tarafından yapılan itirazlar Avusturya tarafınca ciddiye alındıktan sonra Macaristan'ı teskin etmek için Bosna-Hersek'in işgalinin muvakkat yani geçici olduğunu beyan eden yazılar dağıtımına çıkarılmıştır. Bununla birlikte gazetenin bu nüshasından sadece Macaristan'ın değil başka devletlere göre de Avusturya'nın Bosna'ya asker sevkinde haksız olduğu anlaşılmaktadır.²⁸

İşgalin Macaristan tarafından eleştiri topladığı ve durumdan hiç memnun olmadıkları görülmektedir. Bunun yanında yukarıda da belirtildiği üzere başka devletlerin ve halkların da bu işgalden memnun olmadıkları yine Tercüman-ı Hakikat gazetesinden öğrenilmektedir. Diğer Avrupa devletlerinin de gündeminde bulunan bu işgal söz konusu olan uluslararası politikada memnuniyetle karşılanmamıştır.

Bu devletlerin arasında Macaristan'dan sonra en çok rahatsız olan devletler ise Sırbistan ve Karadağ'dır. Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 7 Ağustos 1878 sayılı nüshasında Sırbistan ve Karadağ Avusturya'ya karşı Ehl-i İslam yani Müslümanlar ile birleşmeyi zorunlu görerek Avusturya'ya karşı mukavemet gösterecekleri yazılmıştır.²⁹ 11 Eylül 1878 sayılı nüshada ise Sırbistan ve Karadağ'ın Bosna-Hersek'in işgaline karşı olduğunu bilen Avusturya-Macaristan birtakım zorbalıklara başladığı ifade edilmiştir. *“Avusturya ordusunda bir Karadağ zâbiti bulunup üzerindeki evrak dahi casusluğunu ispat etmemekle hemen salb*

²⁷ Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s. 528.

²⁸ Tercüman-ı Hakikat, 7 Şaban 1295/ 6 Ağustos 1878, nr. 2225.

²⁹ Tercüman-ı Hakikat, 8 Şaban 1295/ 7 Ağustos 1878, nr. 2225.

olunmuştur." Karadağlı bir askerinin casus olup olmadığı kesinleşmeden asılması kararlaştırılmıştır.³⁰

Bosna'da geçici bir hükümet kurulduğu açıkça belirtilmiştir. Bunun yanında Berlin Anlaşmasını imzalayan Osmanlı Devleti Bosna halkı ile birleşememektedir. İşgalden her ne kadar rahatsızlık duysa da ahali ile yapılan hareketlerde zaruri olarak birlikte olamamaktadır.

Arnavutluk ise Bosna-Hersek'e yapılan bu işgalin haksız olduğunu pek çok kere dile getirmiş olup hatta Bosna ile müttefik olduğunu ve buna binaen bir kolordu Arnavut askerinin Bosna'ya teveccüh eylediği yani yöneldiği Tercüman-ı Hakikat gazetesinden okunulmuştur.

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 7 Ağustos 1878 sayılı nüshasından işgalden rahatsızlık duyan bir diğer devletin ise İtalya olduğu belirtilmiştir. İtalya'ya göre Avusturyalılar Bosna'ya girecek olurlarsa Tirol eyaletine doğru kuvvet bulundurup bu taraftan gelen Avusturya ordusunun önünü keseceklerini söylemişlerdir. Bu nedenle Macarlı askerler o bölgeye gitmekten çekindiklerini söylemişlerdir.³¹

Sırbistan'ın ve dolayısıyla Bosna'da yaşayan Ortodoks Sırpaların arkasında duran ve Berlin Kongresi'nin almış olduğu kararlardan memnun olmayan Rusya da Balkanlarda hakimiyeti sağlamak için Avusturya-Macaristan'ın yapmış olduğu bu işgale sonuna kadar karşı çıkmıştır. Bunun kanıtı olarak gazetenin 29 Ağustos 1878 sayılı nüshası gösterilebilir:

"Nağbilât Gazetesi'nin beyanına göre Saraybosna mağlubiyetinde erbâb-ı kıyâmdan esir edilenler meyanında iki Sırp erkân-ı harp zâbiti dahi mevcut olmasına ve bundan başka üserâ ile mecrûhîn ve maktûlînin ceplerinde Moskoğ akçesi bulunmasına nazaran Bosna kıyam ve hareketini sûret-i hafiyede olarak Rusya tahrîk ediyor imiş.

Avusturyalıların Bosna'yı işgalleri hususuna mümâneat gösterilmemek hakkında Rusya Devleti tarafından Sırbıya ve Karadağ emâretlerine verilen tenbîhât-ı müekkedeye bakılır ise Nağbilât'ın Bosna kıyam ve hareketini Rusya'nın eser-i tahrîki olmak üzere îhâm etmesinde bir mana görülemez."³²

³⁰ Tercüman-ı Hakikat, 14 Ramazan 1295/11 Eylül 1878, nr. 2225.

³¹ Tercüman-ı Hakikat, 8 Şaban 1295/ 7 Ağustos 1878, nr. 2225.

³² Tercüman-ı Hakikat, 2 Ramazan 1295/30 Ağustos 1878, nr. 2225.

Buna göre Saraybosna tamamen işgal edildikten sonra ve ayaklanan halkın direnişi kırıldığı zaman esir alınan, yaralı ve ölen kişilerden bazılarının Rusya ile ilişkisi tespit edilmiştir. Bu kişileri ceplerinden Moskof yani Rus parası bulunduğu için bu ayaklanma ve direnişin arkasında bulunan devletin Rusya olduğu düşünülmektedir. Daha sonra işgal hususunda Rusya uyarılmıştır. Rusya da üzerindeki baskıyı kaldırmak için Sırbistan ve Karadağ'a yapılan işgalde engel olmamaları için ikazda bulunmuştur. Fakat yine de Rusya'nın işgali istemediği Tercüman-ı Hakikat gazetesine yansımıştır.

Avusturya-Macaristan'a karşı çıkan devletlerin yanında bir de Avusturya-Macaristan sınırları içerisinde yaşayan diğer Slavlar da işgale karşı geldiklerini ve Bosna-Hersek ahalisinin yanında olduklarını göstermişlerdir. Onlara yardım ettiklerini Tercüman-ı Hakikat gazetesi şöyle ele almıştır:

“Avusturya tebeasından olan Slavlar dahi gizli komiteler teşkil ederek Bosna erbâb-ı kıyâmına mühimmâtça ve eslihaca îaneler göndermekte imişler.”³³

“Avusturya'nın Bosna'ya asker sevki hem müslümanları hem Slavlar'ı hem Macarlar'ı düşman eylediği cihetle gerek hâlen ve gerek istikbâlen Avusturya için pek tehlikeli olduğunu Londra gazeteleri yazıyor.”³⁴

Buna göre Avusturya-Macaristan topraklarında yaşayan Slavlar bile Bosna halkına cephane ve silah yardımında bulunmuşlardır. Bununla beraber bu işgalin Avusturya tarafı için tehlikeli olduğu gazetenin 13 Ağustos ve 27 Ağustos 1878 tarihli nüshalarında yer alan ifadelerdendir.

Gazetenin nüshalarına yansıyan tartışmaların hepsinde işgalin olmaması gerektiği ifade edilmiştir. Bundan sebep ise Avusturya'nın saldırganlığının devletlerarasında ortak bir sorun teşkil ettiği görülmektedir.

Adım Adım İşgal ve Halkın Direnişi

³³ Tercüman-ı Hakikat, 28 Şaban 1295/ 27 Ağustos 1878, nr. 2225.

³⁴ Tercüman-ı Hakikat, 14 Şaban 1295/ 13 Ağustos 1878, nr. 2225.

28 Temmuz 1878 günü iki tümenlik bir orduyla işgale resmen başlanmıştır.³⁵ Bosna'nın Avusturya ordusu tarafından fiili işgali büyük zorluklarla gerçekleştirilebilmiştir. Ordu, ülkeye savaşarak girebilmiş, hadise büyük kayıplara neden olmuştur.³⁶ Saraybosna'da kurulan Milli Hükümet yukarıda da bahsedildiği gibi silahlı hazırlıklarını tamamlamış ve direnişe hazır oldukları zaman Bosanski Brod ve Bosanska Gradiška'dan Avusturya birliklerinin Sava Nehri'ni geçerek ilerlediklerine dair telgraflar almışlardır. Avusturya birlikleri ayrıca; Şamac, Koştaynitsa, Vrgorac ve Imotski Bosna-Hersek'e giriş yapmışlardır.³⁷

19 Ağustos'ta Saraybosna'ya girmeden önce (bir diğer görüş ise 22 Ağustos³⁸), 7 Ağustos'ta 7-8 bin kişilik bir asi kuvvetiyle gerçek bir muharebe yapılmıştır. Saraybosna'da direnişin liderlerinden Hacı Loyo, Hacı Zuna, Ahmet Efendi Nako, Hacı Pamarkoviç; Sırplardan Peter Petroviç, Risto Çukoviç, Corce Hacıyamakoviç Avusturya-Macaristan kuvvetlerine karşı direnişin önde gelen isimleri olarak işgale karşı halkın direnişini örgütlemişlerdir.³⁹Müslümanlar için işgalin en kötü yanı Hristiyan bir hükümet altında yaşamının kabul edilemez olduğudur.⁴⁰ Nitekim Avrupa devletleri de fanatik Müslümanlar hariç diğer inançlara mensup kişilerin işgale bu kadar tepki vereceklerini öngörememişlerdir.⁴¹

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 4 Eylül 1878 tarihli nüshasında Saraybosna'nın durumu hakkında bilgiler verilmiştir. Ayaklanan halktan 300 kişi ölmüş ve 200 kişi de yaralanmıştır. Avusturyalılardan ise sayısı tam bilinmemekle birlikte ağır yaralılar ve ölümler mevcuttur. Avusturya kumandanı Saraybosna'da direniş gösteren halkın silahlarının bir an önce teslim etmeleri gerektiğini belirtmiştir. General Filipoviç, Saraybosna'da altı Ortodoks, beş Müslüman, dört Yahudi ve üç Katolik üyeden oluşan bir meclis ortaya çıkartmıştır.⁴²

³⁵ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 528.

³⁶ Fahriye EMGİLİ, *Avusturya-Macaristan İşgalindeki Bosna-Hersek'ten Göçler: Bosna-Hersek Kaynaklarına Göre Bir İnceleme*, İstanbul, Bilge Kültür Sanat, 2012, s.843.

³⁷ İmamović, *Boşnakların Tarihi*, s. 438.

³⁸ Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası*, s. 145.

³⁹ Emgili, *Avusturya-Macaristan İşgalindeki Bosna-Hersek'ten Göçler*, s. 842.

⁴⁰ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 528.

⁴¹ Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası*, s. 146.

⁴² *Tercüman-ı Hakikat*, 7 Ramazan 1295/4 Eylül 1878, nr. 2225.

Buna ilaveten Mostar, Banyaluka, Priyedor gibi Bosna şehirlerinin de sınırlarına saldırılar düzenlenmiş ve bu bölgelerde halkın çok önemli direnişiyile karşılaşmıştır. Mostar hakkında Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yer alan bilgiler şöyledir:

“Mostar’da beş yüz kadar müslümanlarla vuku’ bulan ufak bir muhârebede erbâb-ı kıyâm telefât-ı cüz’iyye ile ric’at idüb Avusturyalılar dahi dört mecrûh virmişlerdir.”⁴³

Mostar’da 500 kadar Müslüman ahali yapılan karşılaşmada az miktarda can kaybı vermişlerdir. Avusturya-Macaristan’a karşı duramayan ahali geri çekilmek zorunda kalmıştır. Avusturyalı askerlerden ise dört kişi yaralanmıştır.

Bunun yanında Avusturya-Macaristan’ın Hersek bölgesine gelişi Bosnalı Katolikler için yüzyıllar süren Osmanlı egemenliğinden kurtuluş anlamı taşıyordu. Avusturya-Macaristan ordusunun 1 Ağustos 1878’de Vrgorac’dan (Hersek bölgesinde bir yerleşim yeri) Osmanlı topraklarına geçişinin, Hırvatlar tarafından kurtuluş olarak karşılanması bunu ispat eder nitelikteydi. Aynı gün Humac’dan baş Fransisken (bölge Fransisken tarikatı başkanı) halkının koruyucusu olarak gördüğü İmp. Franz Joseph’e bir telgraf göndererek onu selamlamıştır: “Bizim Hırvat kralımız uzun yıllar boyunca yaşasın.” Hırvatların bu desteği ile Mostar’ın işgal edilmesi çok daha kolay olmuştur.⁴⁴ Hırvatları Avusturya’nın işgalini bir kurtuluş olarak görmelerinin sonucunda Avusturya da onlara kucak açmıştır. Bu nedenle artık Bosna-Hersek’te yaşayan Hırvatların durumları ekonomik ve sosyal anlamda daha da düzelmıştır. Bu konu ile ilgili gazetenin 19 Eylül 1878 sayısında şunlar yazmaktadır:

“Bosna ve Hersek’te me’murin-i müslimenin ikası hakkındaki vaat kâmilten hükümden düşürülerek buralarda yalnız Hırvat memurları istihdamına karar verilmiş ve bunlardan birçoğu Bosna’ya sevk edilmekte bulunmuştur.”⁴⁵

Hersek bölgesine Katolik olan Hırvatlar sayesinde daha kolay giren Avusturya-Macaristan ordusu Bosna’nın önemli şehirlerinden olan

⁴³ Tercüman-ı Hakikat, 14 Şaban 1295/13 Ağustos 1878, nr. 2225.

⁴⁴ Seyhan, Osmanlı Dönemi Bosna Basın Tarihi, s. 255.

⁴⁵ Tercüman-ı Hakikat, 22 Ramazan 1295/ 19 Eylül 1878, nr. 2225.

Doboy, Maglay ve Tuzla gibi daha kuzeyde olan şehirlere saldırırken aynı kolaylıkla istediklerini elde edememiştir. 30 Ağustos 1878 tarihli gazetede Avusturya-Macaristan'ın en çok zorlandığı ve en çok askerini kayıp verildiği muharebeler bu şehirlerde yaşandığı yazılmıştır. Doboy'da Avusturya kolordusunun adeta perişan bir şekilde kaçtığı belirtilmiştir. Yirmi bin kadar silahlanmış olan ahalinin Avusturya ordusunu adım adım takip ederek arkadan yetiştikleri bütün Avusturya askerlerini öldürmüşlerdir. Yaralı olan Avusturya askerlerini ise parça parça etmişlerdir. Doboy'da durum böyleyken Maglay alındıktan sonra General Filipoviç aralarındaki yolu güvenli kılmak için bir alay asker göndermiştir. Adı geçen bu alay Doboy taraflarına geçip görevlerine ulaşamamışlardır. Geriye dönüp Filipoviç'e de katılamamış ve nerede oldukları tam olarak belirlenememiştir. Tuzla'ya girmeye çalışan Avusturya askerine karşılık olarak Taşlıca Müftüsü Zvornik kumandanı Mehmet Fevzi Efendi silahlanmış olan ahalinin önüne geçerek karşı tarafın askerlerini perişan edene kadar takip ettikleri ve 2600 Avusturya askerinden fazla kişiyi öldürdükleri ifade edilmiştir. Bunun yanında Avusturya askerlerine ait olan mühimmatları ele geçirmişlerdir.⁴⁶

Bosna-Hersek için önem arz eden bir diğer şehir ise Banyaluka'dır. İşgalin ilk zamanlarında Banyaluka için çok çaba gösteren Avusturya askerleri büyük tahribat almışlardır. Bosna-Hersek tarafından bakıldığında direnişin en büyük ve en önemli olumlu sonucu burada görülmektedir. Avusturya askerinin sabrını sonuna kadar zorlamak için uğraşmış olan ahali devamlı olarak hücum etmişlerdir. İslam için ölmek var dönmek yok davasıyla karşılarına çıkan bütün engelleri aşarak Avusturya askerlerini geri püskürtmüşlerdir. Avusturya-Macaristan askerlerinin ümidini geri getirmek için başkumandanları köprüleri kırdırtmıştır. Geri kaçan askerler de can harbi ile nehre atlamışlardır. İki yüz kişi kadar anca kurtulmuştur. Yalnızca bu muharebede 15.000 Avusturyalı asker öldüğü ifade edilmektedir. Nehrin Bosnalıların tarafında bulunan kısmında askerlerin kaçarken bıraktıkları mühimmat, birçok at ve sığır da ahalinin eline geçmiştir. Bu olayın ertesi günü Banyaluka halkı köprüleri tamir edip kaçan Avusturya askerlerinin peşine düşmüştür. Yetiştikleri askerleri öldürmüşlerdir. Büyük bir düşman grubuna yetiştikleri zamanlarda da Avusturya askerleri şunu

⁴⁶ Tercüman-ı Hakikat, 2 Ramazan 1295/30 Ağustos 1878, nr. 2225.

söyleyip kendilerinin bırakılmalarını istemişlerdir: “Osmanlılar! Allah’ı bilir iseniz peygamberinizi sever iseniz bize merhamet ediniz kıymayınız.” Ele geçirilen esirler tarafından alınan bilgilere göre tüm Avusturya askerinin sayısının 80.000 civarında olduğu kanıtlanmıştır.⁴⁷

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 17 Ağustos 1878 sayılı nüshasına bakıldığı zaman Bosna ahalisinin topyekün bir şekilde inanç ayırmaksızın topraklarını düşman işgalinden korumaya çalıştıkları görülmektedir. Bosna ve Hersek vilayetlerinde Müslüman ve Hristiyan ahalinin kardeşlik ve vatan aşkı içerisinde herhangi bir uyuşmazlık yaşamadan soğukkanlı bir şekilde işgale karşı geldikleri ifade edilmiştir.⁴⁸

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun Askeri Durumu

Tercüman-ı Hakikat gazetesinde, Avrupa’da çıkan bazı gazetelerin ve Osmanlı Devleti’nde çıkan diğer gazetelerde Avusturya-Macaristan ordusunun donanımı da açıklanmıştır. General Filipoviç’in komutasında bulunan kolordu topçu birliği 14 tabur piyade, 2000 hayvan ve 1600 askerden oluşmaktadır. Birinci firkada 14 tabur ve 16 topla 2 bölükten oluşmaktadır. Buna dahil olarak 7688 beygir ile 2000 nefes asker vardır. Altıncı firkada ise 16 tabur ve 2 batarya top, asker sayısı da 18000 kadardır. 13. Süvari livası 4517 beygir ile 2600 süvariden oluşup doğrudan doğruya merkez ordunun emrine bağlıdır. General Yavanoviç’in komutasında bulunduğu Dalmaçya tarafında görevlendirilen ikinci kolordu 21 tabur, 11 bölük, 24 top, 7808 beygir ve 28000 askerden oluşmaktadır.⁴⁹

Muharebelerin sonuna doğru Avusturya-Macaristan askerinin hem maddi hem manevi birtakım zorluklar yaşamaya başlamışlardır. Gazetede özellikle Saraybosna’daki büyük direniş sonrası askerlerin durumu hakkında çeşitli bilgiler yer almaktadır. Saraybosna’yı ele geçirince işgalin daha da hızlanacağını bilen General Filipoviç, buna uygun olarak bazı manevralar yapmıştır. Fakat Bosna halkı Saraybosna’da öyle bir örgütlenmişti ki bu kadarı Avusturya tarafından tahmin edilmemişti. Halkın direnişi ve Avusturya askerinin tam bu sırada ne durumda olduğu Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 11 Eylül 1878 sayılı

⁴⁷ Tercüman-ı Hakikat, 18 Şaban 1295/17 Ağustos 1878, nr. 2225.

⁴⁸ Tercüman-ı Hakikat, 2 Ramazan 1295/30 Ağustos 1878, nr. 2225.

⁴⁹ Tercüman-ı Hakikat, 18 Şaban 1295/17 Ağustos 1878, nr.2225.

yayınında yer almaktadır. Askerler kadın ve çocuklardan dahi muharebelerde sert karşılık görmüşlerdir. Bunun sonucunda General Filipoviç tarafından yardımcı kuvvetler gelene kadar taarruz ertelenmiştir.⁵⁰

Avusturya-Macaristan askerlerinin büyük bir zafer kazanmaya umutlarının azaldığını, askerlerin çok yorulduğunu ve kış yaklaşmadan işgalin bir sonuca bağlanmasını istedikleri sonucuna varılmaktadır.

Tüm bu direnişin sonucunda artık yorulan ve oldukça fazla kayıplar veren Avusturya askerlerinin durumu göz önüne alındığı zaman Tercüman-ı Hakikat gazetesi bize önemli bilgiler vermektedir. Buna göre Avusturya askerleri her ne kadar çok uğraşmış olsalar da bundan sonra kazanacakları herhangi bir toprak onlara şan veya iyi bir kazanç getirmeyecektir. Bu görüş İtalya, Rusya ve hatta Viyana'daki bazı gazetelerde de yer almaktadır. Direniş gösteren halka göre sayıları çok fazla olan Avusturya askerlerinin elde etmiş olduğu alan çok azdır. İşgalin ilk zamanlarından itibaren Avusturya askeri öyle çok kaybetmiştir ki bu nedenle askerler üzerinde bir yılgınlık görülmektedir. Hatta iki misli asker sevk edilse bile muharebeyi göze alamayacakları dahi söylenmiştir. Times gazetesinde de bu durumun onaylanmış olduğu belirtilir.⁵¹

13 Eylül 1878 tarihli gazete nüshasından ise bıkmış ve yorulmuş olan Avusturya askerlerinin kaçtığı yazılmıştır.⁵²

Avusturya askeri yılgınlık ve bıkkınlık içerisindeyken söylenenlere göre kış mevsimi gelirse askerin daha da zor durumda kalacağıdır. Avusturya askerinin Bosna-Hersek'in dağlarındaki soğuk kış şartlarına dayanamayacağını şiddetle üzerinde durulur. Netleşmeyen bu durum sebebiyle kış mevsiminin gelmesi askerler için büyük endişe konusu olmuştur.⁵³ Bu nedenle sonuca daha da yaklaşmak için toplam asker sayısı 210.000'e kadar çıkarılmıştır.⁵⁴

⁵⁰ *Tercüman-ı Hakikat*, 14 Ramazan 1295/11 Eylül 1878, nr. 2225.

⁵¹ *Tercüman-ı Hakikat*, 14 Ramazan 1295/11 Eylül 1878, nr. 2225.

⁵² *Tercüman-ı Hakikat*, 16 Ramazan 1295/13 Eylül 1878, nr. 2225.

⁵³ *Tercüman-ı Hakikat*, 14 Ramazan 1295/11 Eylül 1878, nr. 2225.

⁵⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, 22 Ramazan 1295/19 Eylül 1878, nr. 2225.

Bununla birlikte ordunun iaşe ve mühimmat ihtiyacının çok zor şekillerde karşılandığından bahsedilmiştir. Bir de bu ihtiyaçlar karşılanırken sevk konusunda birtakım sıkıntılar olduğunu 17 Ağustos 1878 sayılı gazete nüshasından öğrenilmektedir.⁵⁵

Daha sonra işgal uzadıkça ordunun ihtiyaçları da hızla artmıştır. Bu nedenle ordu için yardım kurumları oluşturulmuştur. Bu kurumların birinci ayağını Avusturya-Macaristan İmparatoru ve İmparatoriçesi oluşturmaktadır.

“Bosna ve Hersek’te mecrûh olan Avusturya askerine muâvenet için Viyana’da îâne cemiyetleri teşekkül ve Avusturya imparatoruyla imparatoriçesi bizzat teşvik ve tervicde bulunarak her tarafa emirler irsâl etmektedirler.”⁵⁶

İşgalin Tamamlanması ve Genel Değerlendirmesi

Tercüman-ı Hakikat gazetesi bu dönemde Bosna-Hersek’in genel durumu hakkında birçok bilgi vermiştir. Buna göre bilinmektedir ki özellikle Bosnalı Müslüman ahali Avusturya’nın kontrolüne geçtikten sonra dahi kargaşanın ve çatışmaların ümitsizlik içerisinde devam edeceğini söylemişlerdir.⁵⁷ Bosna-Hersek’te işgal süresince Avusturya-Macaristan’ın kendi sınırları içerisinde çıkan basın üzerindeki baskıları daha çok şiddeti doğurmuştur. Viyana’da bazı gazetelerin nüshaları toplattırılmış ve vatandaşlara okutulmamıştır. Tercüman-ı Hakikat’ın bu nüshasında durum eleştirilmiş ve Avusturya toplumunun işgali tasvip etmediğini ve yasaklanan basının halk arasında daha da çok etkili olduğunu ifade etmiştir.⁵⁸

İşgal sonucunda birtakım sosyal olayları da beraberinde getirmiştir. En büyük sosyal sonuç göçtür. Göç, insanların zorla yapmış olduğu yer değiştirmelerdir. Bosna halkı Osmanlı-Rus Savaşı ile birlikte bu zamanlara kadar devam edecek olan bir göç gerçeğini başlatmışlardır. Buna göre gazetede 6 Eylül 1878 tarihli nüshasında yer alan yazı burada önemli olacaktır:

⁵⁵ Tercüman-ı Hakikat, 18 Şaban 1295/17 Ağustos 1878, nr. 2225.

⁵⁶ Tercüman-ı Hakikat, 15 Ramazan 1295/12 Eylül 1878, nr. 2225.

⁵⁷ Tercüman-ı Hakikat, 12 Şevval 1295/9 Ekim 1878, nr. 2225.

⁵⁸ Tercüman-ı Hakikat, 17 Şevval 1295/14 Ekim 1878, nr. 2225.

“Bosna taraflarında fırka fırka ve perakende bir sûretle Arnavutluk cihetine akmağa başlayan efrâd-ı asker ve ahâlinin Bosna muhârebâtına dâir getirdikleri malumat Arnavutluk efkârını bir kat daha tehycice kifâyet eylediği gibi Sırpıların Niş ve Erkop ve Eporatiye taraflarında ahâli-i Müslime'ye gösterdikleri şiddetten nâşi oralardan fevc fevc Arnavudluk'a hicret eyleyen halk dahi heyecân-ı vâkıı bir kat daha ikmâl eylemektedir.”⁵⁹

Bosna-Hersek'in işgalinin tamamlanmasına yakın Bosna'daki Müslüman toplumunun dalga dalga Arnavutluk'a göç ettikleri belirtilmiştir.

Tüm bu sonuçların daha net anlaşılabilmesi için Tercüman-ı Hakikat gazetesinin ele almış olduğu Bosna ve Hersek halkının yaşadığı üç hadisenin üzerine odaklanması gerekmektedir. Bu olaylar sırasıyla Bosna-Hersek'te yaşayan bir kadının yaşadığı hadise, masum bir kişinin haksızca yaşamış olduğu olay ve Avusturya askerlerinin birebir kendilerinden kanıtlanmış olan bir mektubudur. Yapılan işgalin ne boyutlarda olduğunu ve haksızca muamele gören halkın durumunun ne olduğu açıkça anlaşılacaktır.

1. Olay: Bosna'yı savunmak için yapılan kalkışmalarda kadınlar tarafından gösterilen büyük mücadele her zaman anlatılmıştır. Avusturya askerlerinden birisi bunu anlatmaktadır. Askere göre muharebede gece saat 23.00'a kadar şehrin her iki tarafından da top atışları gerçekleştiriliyordu. Şehirdeki halk hiçbir yere kaçamıyor adeta iki ateş arasında canları için savaş veriyorlardı. Taraflardaki kişilerin ateş altında olduklarını tahmin bile edemeyecekleri çok dehşetli bir gece saatleri olduğu söylenilmektedir. Bahsedilen Avusturya askeri bu dehşetli sırada direniş halkının birinci hattında bir kadın gördüğünü söylemektedir. Kadının iri ve kalın vücutlu bunun yanında akıllara hayret verecek şekilde düşmana ateş ettiğini görmüştür. Avusturya askeri kadınla yüz yüze geldiler ve kadın askere bıçağını çekti. Kendisine karşı süngü ve kılıç darbeleri kullanılmıştır. Bunun sonucunda yaralanıp yere düşmüştür. Gecenin ilerleyen vakitlerinde muharebe sona erdiği zaman Avusturya askerlerinin hastanesi olan yere yaralılar ve ölümler götürülmüşlerdir. Doktorlar kadını kanlar içinde bulmuşlar ve yirmi bir veya yirmi iki yaşlarında olduğunu iddia etmişlerdir. Doktor yaşıyor mu

⁵⁹ Tercüman-ı Hakikat, 9 Ramazan 1295/6 Eylül 1878, nr. 2225.

diye kadının bileğini kontrol ederken birden gözlerini açtı ve doktora şöyle demiştir: “Çekil bre köpek! Çek elini bre kafir, senin ilacını da istemem yardımını da istemem. Kocamı öldürdünüz bırakın ben de öleyim.” sözlerini söyledikten sonra ruhunu teslim etmiştir.⁶⁰

2. Olay: Kont Andrasyy'nin kendi görüşlerine uygun Viyana'da bir gazete olan Pişter Levied gazetesine göre Bosna'da bulunan muhbirin durumunu açıklayan bir yazı yazılmıştır. Buna göre, Priyedor'da bulunurken iki adamın idam edildiği görüşmüştür. Bir Müslüman olan Bosnalı bir kişi Avusturya ordugahına gelmiştir. Bu kişi gayet şık giyinmiş orta yaşlı birisi olduğu belirtilmiştir. Askerler tarafından sorguya alındıktan sonra generalin huzuruna çıkarılmıştır. İsmi Hacı Mecid Ağa olan bu zat Avusturya askerine boyun eğdiğini söyleyerek generalden bir pasaport istemiştir. Bu esnada bir Sırp generalin karşısına gelerek söyleyeceği sözü olduğu gerekçesi ile izin istedi. Kumandan ile birlikte bir diğer çadıra gittiler. Sırp Hacı Mecid Ağa hakkında bilgiler vereceğini söylemiştir. Hacı Mecid Ağa'nın aslında direnişi başlatan ve onlardan olan tehlikeli bir adam olduğunu ifade etmiştir. General Sırp'ın konuşmasını denetlemeden Hacı Mecid Ağa'yı kurşuna dizdirmiştir. İdam edilen Hacı Mecid Ağa'nın üstü başı arandığı zaman üzerinde Macar altını bulunmuştur. Daha sonra general durumu anlar ve mahkemeye çıkartmadan idam edilen Hacı Mecid Ağa'nın suçsuz olduğu anlaşılır. Ona iftira atan Sırp ise derhal öldürülmüştür. Bundan sonra Tercüman-ı Hakikat gazetesine göre şöyle bir ifade yer almaktadır:

“Pişter Levied gazetesi şu hikayeyi yazdıktan sonra diyor ki: Sırp'ın idamı bir eser-i adâlet ise de adâlet tamamıyla hâsil olmak için biçare Mecid Ağa'nın îade-i hayâtına imkân olmaması cây-ı teessüftür.”⁶¹

3. Olay: Avusturya askerlerinden bir kişinin mektubu olan ve diğer Avrupa ülkelerinde de gazetelere çıkmış olan bir durum söz konusudur. Bu mektupta Bosna-Hersek'teki insanların mallarının nasıl gasp edildiği hakkında birtakım bilgiler yer almaktadır. Mektuba göre Direniş gösteren halkın terk etmiş olduğu evlere giren Avusturya askerleri evlerdeki bütün eşyaları yağma etmesi için izin verilmiştir. Bütün

⁶⁰ Tercüman-ı Hakikat, 5 Şevval 1295/12 Ekim 1878, nr. 2225.

⁶¹ Tercüman-ı Hakikat, 18 Şevval 1295/15 Ekim 1878, nr. 2225.

askerler muharebeler bitince yağmadan ötürü çok fazla şey kazanmışlardır. Askerlerden birçoğu yüzük, saat gibi çok kıymetli şeyleri dahi gasp etmişlerdir. Mektupta adı geçen önemli yerlerden birisi de Visoko'dur. Burada boşalan bütün evler tamamen ele geçirilip bütün eşyalar alınmıştır.⁶²

Sonuç açıktır, çok kısa bir sürede tamamlanması beklenen Avusturya işgaline karşı halkın büyük bölümünün katıldığı bir ayaklanma olmuştur. Aslında Avusturya'nın 28 Temmuz 1878'de başlattığı Bosna-Hersek askeri işgali ekim ayının ikinci yarısına kadar bitirilememiştir. Bunun sonucunda da Avusturya ordusu için binlerce kayıp, devasa harcamalar, askeri ve diplomatik olarak bir utanç kaynağı olmuştur.

Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 5 Eylül 1878 tarihli bir yazısında tüm gidişatın bir sonu niteliğinde olan bir yazı yazılmıştır. Avusturya, Bosna-Hersek'teki üç senelik heyecanını bastırayım derken bunu bir de kan rengine boyamaktan başka kendi Macaristan'ında bile yeniden kargaşa meydana getirmiştir."⁶³

En nihayetinde Avrupalı devletlerin isteğine göre şekillenen ve kesin barış ve huzur ortamını getirecek kararlar alındığını söyleyen Berlin Kongresi maddeleri tekrar ele alındığı zaman Bosna-Hersek için verilen kararın yanlış olduğu görülmektedir. Nitekim Tercüman-ı Hakikat gazetesi bunu anlatmak adına şu kısmı yayınlamıştır:

"Berlin Muahedesi

Güvenliğin tekrar sağlanması için yapılan Berlin Muahedesinin netâyicini Teye Feraye Perse gazetesi şöyle yazıyor:

Hersek ve Bosna'nın işgâl-i askeri altına alınması halen devam eden dehşetli bir muharebeye sebebiyet vermiştir.

Bodgor Peçe'de Karadağ ile Osmanlı askerî muharebeye başlamak üzere karşı karşıya durmaktadırlar.

Piriştine'de Arnavut ile Sırbialılar arasında muharebenin oluşmasına günden güne intizâr olunmaktadır.

Batum'da Rus ve Lazlar muhârebe için hazırdırlar.

⁶² Tercüman-ı Hakikat, 27 Ramazan 1295/24 Eylül 1878, nr. 2225.

⁶³ Tercüman-ı Hakikat, 20 Şevval 1295/17 Ekim 1878, nr. 2225.

Berlin Kongre'sinin barışı geri getirdiği hizmetler bunlar mıdır?

*Rusya'nın resmî gazetesi Berlin Muahedesi Rusya'nın şarkta başlamış olduğu muharebenin bir mukaddimesi olduğunu yazdığı halde sulhün devamı nerede kalıyor?*⁶⁴

*Berlin Muahedesi gibi büyük bir muâhedenin ahkâmı müşkil bir sûrette icrâ olunacağı derkâr idiyse de ahkâmı bir an evvel icrâ olunmayub beyhûde müzâkerât ile vakit mürur ettiğine doğrusu teessüf olunur.*⁶⁵

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılı Balkanlar açısından çok büyük değişiklikler yaşayarak geçmiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti, Balkanlarda önemli derecede toprak ve nüfuz kaybetmiştir. Balkanlarda yaşanan bu kriz özellikle Rusya sonrasında da büyük Avrupa devletlerinin dahil olduğu bir dizi olaylar çerçevesinde gerçekleşmiştir. Yaşanan bu çekişmeler Balkanların ortasında içerisinde farklı etnik unsur ve kültürleri barındıran Bosna-Hersek'i de etkilemiştir.

19. yüzyılın son çeyreğinde yaşanan olaylar Bosna-Hersek için olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bosna-Hersek için yaşanan olayların ana sebebini Osmanlı-Rus Savaşı ve Berlin Kongresi oluşturmaktadır. Bölgenin Osmanlı Devleti'nden kopuşu uzun ve sıkıntılı olmuştur. Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi)'nin Rumeli cephesinde gerçekleşen savaşında Osmanlı'nın yenilmesiyle Balkanlarda büyük değişiklikler yaşanacaktır. Savaşın sonucunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile büyük bir Bulgar devleti kurulması, Sırbistan ve Karadağ'a bağımsızlık verilmesi ve Bosna-Hersek'in özerk olması istenmiştir. Bunun yanında Avusturya-Macaristan'ın Balkanlar'da istediği hiçbir emeli gerçekleşmemiştir. Kurulacak olan Bulgar devleti hem Osmanlı Devleti'nin hem de büyük Avrupa devletlerinin işine gelmemektedir. Bu sebepten uzun görüşmeler sonucunda 13 Haziran 1878 tarihinde Berlin'de bir kongre toplanmıştır. Kongre 13 Temmuz 1878 tarihinde sonuçlanmış ve Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Berlin Kongresi'nde Bosna-Hersek açısından istenmeyen bir karar alınmıştır. Bu antlaşma ile

⁶⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, 8 Ramazan 1295/5 Eylül 1878, nr. 2225.

⁶⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, 14 Ramazan 1295/11 Eylül 1878, nr. 2225.

birlikte (Antlaşmada 25. Madde) Bosna-Hersek, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun işgal edilmesi ve yönetiminin elinde bulundurulması kararı alınmıştır. Bu kararın genel anlamda Avrupalı ve Osmanlı Devleti'nin ilgilendiren sebepleri vardır. Avrupalı devletler Balkanlarda tabiri caizse sözlerini dinlemeyen ve ayak bağı olan bir devlet istemiyorlardı. Oysa Ayastefanos Antlaşması ile büyük bir Slav devleti kurulacaktı. Bu Bulgar devleti Makedonya dahil büyük bir alana sahip olacaktı. Bu istenmiyordu. Rusya ise durumdan gayet memnundu. Fakat savaş boyu bozulan maliyesi yüzünden bu devletlere karşı gelmemiş ve tekrar bir antlaşma yapılması için Berlin'de bulunmuştu. Osmanlı Devleti ise, savaş sonucunda çok büyük kayıplar vermişti. 20. yüzyılın başlarında Büyük Güçlerin Osmanlı Devleti'nde 18. ve 19. yüzyılda kazandıkları siyasi, ekonomik ve stratejik boyutta pek çok çıkarları mevcuttu. Bunları telafi etmek için tekrar bir antlaşma yapılmasını istemişti. Hatta bu sebepten Kıbrıs'ın geçici idaresini İngiltere'ye vermişti. İngiltere, Rusya'nın Slav toplumlar üzerindeki hakimiyetinden artık son derece sıkılmış, bundan dolayı Balkanlardaki birliğin oluşmasını önlemek için Avusturya-Macaristan'ın yanında olmuştur.

Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'e coğrafi olarak yakınlığı ve ekonomik sebeplerden ötürü 1860'lardan beri gözünü dikmiştir. Rusya ile yaptığı antlaşmalar fayda sağlamamıştır. Şansını Berlin Kongresi ile denemiş ve hedefine ulaşmıştır.

İşgal daha kongre bitmeden Bosna-Hersek tarafından duyulmuş ve direniş için hazırlıklara başlanmıştır. Avusturya-Macaristan ve Berlin Antlaşması kararlarını tanıyan diğer Avrupalı devlet işgalin zorlanmadan olacağına inanmıştır. Bu sebepten gerçekleştirilen ayaklanma şaşkınlık yaratmıştır. 28 Temmuz 1878 tarihinde işgal resmen başlamıştır. Bu işgal karşısında Bosna-Hersek'teki halkların nasıl birlikte direndikleri, yaşadıkları acılar ve zulümlerin üzerinde durulmaya çalışılmıştır. 3 ay sonra bütün Bosna-Hersek toprakları işgal edilmiştir. (20 Ekim 1878)

İşgal sırasında yapılan zulüm ve işkenceler Bosna halkı arasında büyük ses uyandırmıştır. Bu olumsuzluklar Bosna-Hersek halkını daha da kamçulamıştır. İşgal tamamlandıktan sonra, yönetim Avusturya-Macaristan tarafından ikili bir teşkilatlanma ile gerçekleştirilmiştir.

Bundan sonraki dönemlerde de Bosnalı Müslümanlar kendilerine ait bir kimlik oluşturmuşlardır. Bununla birlikte yönetimden sosyal manada

birçok istekleri olmuştur. Bu istekler onların siyasi bir kimlik kazanmasına da sebep olacaktır.

Berlin Kongresi ve Büyük Doğu Sorunu, Osmanlı Devleti ve Bosna-Hersek için dönüm noktası olmuştur. Boşnak halk Hıristiyan bir yönetim altında yaşamak istemediği için dönem dönem artan/azalan göçler yaşanmıştır. Göç edenlerin Anadolu'daki iskanları da büyük sorunlar doğurmuştur.

Ahmed Mithad tarafından çıkarılan Tercüman-ı Hakikat gazetesi bu dönemin anlaşılabilmesi için bize büyük bir kaynak niteliği taşımaktadır. Bu gazete ilgilenilen dönemi yansıttığı için Bosna-Hersek'te işgal boyunca yaşanan durumu Osmanlı Devleti'nin tutumu çerçevesinden de ele alınmıştır. Özellikle Müslüman Bosnalıların yaşamış oldukları zulümleri bu basın haberlerinden anlaşılmaktadır. Tercüman-ı Hakikat gazetesi için toplumsal bir sorunu tartıştığı ve ciddi yıkıcı sorunları uzun uzun anlattığı için bu anlamda sosyal bir sorumluluk örneği teşkil etmiştir. Bosna-Hersek'in işgalinin daha anlaşılır olması için, detaylı ve tüm sebepleriyle işgalin tarihi arka planı anlatılmıştır. Yüzyıllar boyunca Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında kalan bu bölgedeki insanlar işgali istememiş ve bu yüzden büyük çarpışmalar meydana gelmiştir. Tercüman-ı Hakikat gazetesi tam o dönemde yayın hayatına başladığından ve Osmanlı Devleti tarafından önemsenen hatta o dönemde en büyük gündeme sahip olan bu işgali gün gün açıklamış ve doğru haberlerle bizi yönlendirmeye çalışmıştır. İşgal sürecinin iyi bir analizine sahip olan bu gazete hem işgalin başka devletlerle olan ilgisini hem de Bosna-Hersek'in özeline yaşadığı problemleri açıkça göstermektedir.

1875-1878 yılları arasında yaşanan Balkanlardaki kriz Bosna-Hersek temelli olmuştur denilebilir. Bosna-Hersek'in, Avusturya-Macaristan tarafından işgali uzun vadede birçok sonuca sebebiyet vermiştir. Kendi içerisinde yaşadığı sonuçlar dışında birçok ülkeyi hatta bütün dünya devletlerini bir felakete sürükleyen savaşın başlamasına sebep olmuştur. Avusturya-Macaristan'ın işgalden ilhaka kadar olan yönetiminde Rusya'yı arkasına alan Sırp, bu yönetime karşı tavır almışlardır. Bu yıllar arasındaki karmaşa Avusturyalı Veliahdın bir Sırp tarafından öldürülmesiyle sonuçlanmış ve Balkanlar bütün olayların tam da merkezi olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır.

Kaynakça

Gazeteler

Tercüman-ı Hakikat Gazetesi (1 Şaban 1295/ 31 Temmuz 1878, 1 Şaban 1295/ 31 Temmuz 1878, 3 Şaban 1295/ 2 Ağustos 1878, 18 Şaban 1295/ 17 Ağustos 1878, 6 Şaban 1295/ 5 Ağustos 1878, 7 Şaban 1295/ 6 Ağustos 1878, Şaban 1295/ 7 Ağustos 1878, 14 Ramazan 1295/11 Eylül 1878, 8 Şaban 1295/ 7 Ağustos 1878, 2 Ramazan 1295/30 Ağustos 1878, 28 Şaban 1295/ 27 Ağustos 1878, 14 Şaban 1295/ 13 Ağustos 1878, 7 Ramazan 1295/4 Eylül 1878, 14 Şaban 1295/13 Ağustos 1878, 22 Ramazan 1295/ 19 Eylül 1878, 2 Ramazan 1295/30 Ağustos 1878, 18 Şaban 1295/17 Ağustos 1878, 2 Ramazan 1295/30 Ağustos 1878, 14 Ramazan 1295/11 Eylül 1878, 14 Ramazan 1295/11 Eylül 1878, 16 Ramazan 1295/13 Eylül 1878, 14 Ramazan 1295/11 Eylül 1878, 22 Ramazan 1295/19 Eylül 1878, 18 Şaban 1295/17 Ağustos 1878, 15 Ramazan 1295/12 Eylül 1878, 12 Şevval 1295/9 Ekim 1878, 17 Şevval 1295/14 Ekim 1878, 9 Ramazan 1295/6 Eylül 1878, 5 Şevval 1295/12 Ekim 1878, 18 Şevval 1295/15 Ekim 1878, 27 Ramazan 1295/24 Eylül 1878, 20 Şevval 1295/17 Ekim 1878, 8 Ramazan 1295/5 Eylül 1878, 14 Ramazan 1295/11 Eylül 1878.

Tercüman-ı Hakikat Gazetesi (31 Temmuz 1878, 31 Temmuz 1878, 2 Ağustos 1878, 17 Ağustos 1878, 5 Ağustos 1878, 6 Ağustos 1878, 7 Ağustos 1878, 11 Eylül 1878, 7 Ağustos 1878, 30 Ağustos 1878, 27 Ağustos 1878, 13 Ağustos 1878, 4 Eylül 1878, 13 Ağustos 1878, 19 Eylül 1878, 30 Ağustos 1878, 17 Ağustos 1878, 30 Ağustos 1878, 11 Eylül 1878, 11 Eylül 1878, 13 Eylül 1878, 11 Eylül 1878, 19 Eylül 1878, 17 Ağustos 1878, 12 Eylül 1878, 9 Ekim 1878, 14 Ekim 1878, 6 Eylül 1878, 12 Ekim 1878, 15 Ekim 1878, 24 Eylül 1878, 17 Ekim 1878, 5 Eylül 1878, 11 Eylül 1878.

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2013.

Bora, Tanıl, *Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası: Bosna-Hersek*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018.

Emgili, Fahriye, *Avusturya-Macaristan İşgalindeki Bosna-Hersek'ten Göçler: Bosna-Hersek Kaynaklarına Göre Bir İnceleme*, İstanbul, Bilge Kültür Sanat, 2012.

Furat, Ayşe Zişan, *Gayr-i Müslim İdare Altında Müslümanların Din Eğitimi Avusturya-Macaristan Dönemi Bosna 1878-1918*, İdil Yayıncılık, 2013.

İmamović, Mustafa, *Boşnakların Tarihi*, Çev. Hüseyin Gül, Cenita Özgüner, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 2018.

Karçiç, Fikret, *Bosna-Hersek İslam Hukuku Tarihi*, Balkan İlimi Araştırmaları Merkezi, 1994.

Karpat, Kemal, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2015.

Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı (1853-1856), T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

Öztuna, Yılmaz, *Avrupa Türkiye'sini Kaybımız*, Ankara, Ötüken Neşriyat, 2013.

Sarı, Mustafa, "Mitroviçe-Ovaç Demiryolu Projesi Örneğinde Avusturya'nın Balkanlara Yayılma Politikası (1908)", II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Sempozyumu (ISMS) (18-21 Mayıs 2017, Roma/İtalya), Cilt II (Sosyal Bilimler), Edit. Abidin Temizer ve Sevilay Özer, Gece Kitaplığı, Ankara 2017, s. 643-673.

Seyhan, Salih, Hakan TEMİZTÜRK, Senada DİZDAR, Osmanlı Dönemi Bosna Basın Tarihi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayını, 2016.

Tekin, Mehmet, "Tercüman-ı Hakikat", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.

Turan, Tufan, "İspanya Elçilik Raporlarında 1875 Hersek İsyanı", *Bellekten*, LXXXII/294, Ankara, Ağustos 2018, s. 627-673.

Yazıcı, Serkan, "The Crimean War and the Ottoman Empire in the European and American Newspapers", *Сходознавство*, 57-58, Київ, 2012, s. 222-264.